

Slavnosti německobrodského kláštera bosých augustiniánů a jejich reflexe v městské společnosti¹

Martin Firon

Založení kláštera bosých augustiniánů v Německém Brodě, po pražském a táborském třetího kláštera tohoto řádu v českých zemích, bylo schváleno na podzim roku 1674.² Tomuto aktu však předcházela více než rok trvající jednání mezi různými institucemi – městskou radou, pražským arcibiskupstvím, českou komorou, císařským dvorem, řádem bosých augustiniánů a dalšími. Iniciátorem příchodu řádu do královského města byl císařský dvůr a komora, které nakonec i přes počáteční nevoli Německobrodských vznik kláštera prosadily. Vzniklé společenství muselo v městském prostředí, kde nebylo přijímáno zcela vřele, následující roky upevňovat svou pozici a snažit se do městské společnosti proniknout; a to i kvůli případné materiální pomoci ze strany věřících, kterou klášter žebavého řádu potřeboval. K tomu augustiniánům poměrně dobře posloužilo také pořádání různých slavností, které někdy méně, někdy více prostupovaly město a především fungovaly jako dobrá forma reprezentace kláštera směrem k městskému prostředí.³

¹ Studie vznikla za finanční podpory projektu specifického výzkumu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity na rok 2025 „Analýza, zpřístupnění a prezentace archivního dědictví II“, kód MUNI/A/1520/2024.

² K založení a výstavbě kláštera a kostela sv. Rodiny v Německém Brodě viz FIRON, Martin: *Kostel a klášter sv. Rodiny*. In: FIRON, Martin (ed.): *Církevní památky v Havlíčkově Brodě*. Havlíčkův Brod 2024, s. 81–103; PETR, František: *K dějinám bývalého kláštera v Německém Brodě*. Zprávy městského musea v Německém Brodě, 1916, s. 3–36. Drobně také PEHR, Michal: *Příspěvek k poznání dějin řádu bosých augustiniánů v Čechách – konvent svaté Rodiny v Havlíčkově Brodě*. Havlíčkobrodsko 15, 1999, s. 149–160. Pro architektonický a umělecký přehled KOŘÁN, Ivo: *Umění baroka v Havlíčkově Brodě (Čas zápasů a bojů)*. Havlíčkobrodsko 6, 1992, s. 1–34, na s. 10–21.

³ K barokním slavnostem obecně VÁLKA, Josef: *Barokní slavnosti*. In: HOJDA, Zdeněk (ed.): *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*. Praha 1992, s. 53–63. Obecně ke klášterním slavnostem viz OPPELTOVÁ, Jana: *Příspěvek k typologii barokních klášterních slavností. Na příkladu premonstrátské kanonie Klášterní Hradiško u Olomouce*. In: KRÁL, Pavel – BŮŽEK, Václav (edd.): *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. České Budějovice 2000*, s. 505–536. Ke klášterním slavnostem uvnitř klášterního společenství např. KUCHAROVÁ, Hedvika – PAŘEZ, Jan – POKORNÝ, Pavel R.: *Slavnosti v českých premonstrátských kláštorech. Nástin problematiky*. In: KRÁL, Pavel – BŮŽEK, Václav (edd.): *Slavnosti a zábavy na dvorech*

Proč však město a především městská rada nesympatizovaly s klášteřem od počátku? Pro celkový kontext vnímání klášteřa ve městě, které bosé augustiniány mezi sebou doslova nechtělo, se musíme vrátit o několik let až desetiletí zpět. Poddanské město Německý Brod bylo před 20. lety 17. století primárně nekatolické.⁴ Věřící byli tehdy utrakvisty a pravděpodobně v menší míře také luterány. Změna nastala ve 20. letech po bitvě na Bílé hoře v rámci postupné rekatolizace. Podle tradice přestoupilo ke katolictví 807 měšťanů. A v roce 1637 se Brod stal královským městem.⁵ To je důležitý moment hned z několika důvodů. Jednak se město kvůli tomuto počínu zadlužilo až do první poloviny 18. století,⁶ jednak na něj mohlo být o několik let později tlačeno, aby zde vznikl klášter.⁷ Svou nemalou roli v přístupu města a jeho argumentaci při jednáních o založení také hrálo několik požárů, které město zachvátily hlavně v 60. letech 17. století. Ve městě tedy existovaly pohořelé domy, které bylo potřeba opravit, a další byly stále opuštěné po emigrujících měšťanech během třicetileté války.⁸ Městská rada také na základě patronátního práva spravovala tři kostely – děkanský Nanebevzetí Panny Marie, špitální sv. Kateřiny a hřbitovní sv. Vojtěcha, o něž se musela starat a vynakládat na ně další finance.

a v rezidenčních městech raného novověku. České Budějovice 2000, s. 537–553. K interakci klášteřa a města viz MIKULEC, Jiří: *Klášteř a barokní společnost. K vlivu řeholního prostředí na spiritualitu laiků*. In: ČORNEJOVÁ, Ivana – KUCHAROVÁ, Hedvika – VALENTOVÁ, Kateřina (edd.): *Locus pietatis et vitae*. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007. Praha 2008, s. 281–300; k působení františkánského řádu v rámci města ELBEL, Martin: *Mendikanti extra muros. Františkánské aktivity ve veřejném prostoru v raném novověku*. *Folia Historica Bohemica* 38, č. 1–2, 2023, s. 5–21; týž: *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*. Olomouc 2001, s. 62–77; týž: *Město a klášter: františkánský konvent v raně novověké Olomouci*. Praha 2017.

⁴ K náboženské situaci v Německém Brodě viz BÁRTA, Stanislav – NOVOTNÝ, David: *Město na rozhraní věků*. In: KAMP, Michal (red.) a kol.: *Havlíčkův Brod: město na rozhraní*. Havlíčkův Brod 2025, s. 229–230.

⁵ NOVOTNÝ, David – FIRON, Martin: *Brod královský*. In: KAMP, Michal (red.) a kol.: *Havlíčkův Brod: město na rozhraní*. Havlíčkův Brod 2025, s. 273–274, 303.

⁶ NOVOTNÝ, David: „Dřív v Brodě lépe být nemá a nebude, až některému radnímu hlava schozena bude.“ *Spory mezi sladovníky a městskou obcí Německého Brodu v letech 1672 až 1725*. Havlíčkovobrodsko 23, 2009, s. 64–65.

⁷ První pokusy o založení klášteřa, avšak tehdy kapucinského, přišly už v roce 1641. Německobrodské děkanství ve 30. letech 17. století vedl kapucín Josef de Igla, který se zřejmě snažil svůj řád v těchto končinách v rámci rekatolizační činnosti více prosadit, viz BRČÁK, Marek: *Působení kapucinského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783*. Praha 2022, s. 199.

⁸ RŮŽIČKA, Jaroslav: *Emigranti z Německého Brodu za reformace pobělohorské*. *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze* XVI, 1908, s. 95–103.

Situace byla tedy ze strany městské rady oprávněně složitá. Německý Brod na tom byl finančně značně špatně a podpora žebravého řádu byla z jeho strany nereálná. Stavba kláštera byla po domluvě mezi zmíněnými stranami nakonec financována mimo zdroje města a podporována především okolní drobnou šlechtou (Bechyňové z Lažan, Schönovcové z Ungerwerthu, hrabětem Kinským z Vchynic a Tetova a především rytířem Lewenfelsem z Krupé a dalšími) a pražským konventem bosých augustiniánů. Přestože se vyskytuje podpora ze strany městského společenství, jedná se o menší (ojedinělé) soukromé dary nebo odkazy měšťanů, nikoliv o nějakou systematickou podporu.

Přístup německobrodského děkanství k nově založenému klášteru byl ve skrze pragmatický. Děkan Matěj Šíma se strchoval o to, že bude děkanský kostel přicházet o finance skrze různé fundace a nadace ve prospěch kláštera a kněží řádu budou ubírat děkanovi peníze jimi slouženými svátostmi. Tuto obavu ostatně vyslovil i arcibiskup Matěj Ferdinand Sobek z Bilenberka.⁹

Bosáci na tyto projevy nevole ze strany města i děkanství, pro které by byl klášter konkurentem, reagovali nabídkou toho, že nebudou chtít po městu žádné finanční příspěvky, nebudou žebrat po domech, nebudou si nárokovat peníze dávané třem stojícím brodským kostelům, nebudou brát městu vodu, šenkovat pivo a víno na újmu městu a nabízení pastorační výpomoc místnímu děkanovi a také pomoc během případných morových ran. To ostatně také dodrželi.¹⁰ Avšak zároveň se tím dobrovolně připravili o případný materiální či finanční příjem ze strany věřících a museli ho tak shánět jinými způsoby. Forma prezentace skrze slavnosti mohla být jedním z nich.

Pro zjednodušení následujícího textu, který se bude zaměřovat na vztahy kláštera na jedné straně a města a děkanství na straně druhé výsledovatelné na příkladu klášterních festivit, rozdělujeme dějiny kláštera na tři období. Zakládací období pokrývá 70. léta 17. století, přesněji období mezi rokem 1673, kdy začala první jednání o možném příchodu bosáků do Německého Brodu, a rokem 1679, kdy byl položen základní kámen k budoucímu klášteru a klášternímu kostelu. V následném formujícím období mezi lety 1679–1735 budeme sledovat klášterní slavnosti v kontextu snahy prosadit se v rámci města; dochází zde ke snaze provázat se nejen s podporovateli kláštera, ale navázat také kontakty s měšťany a děkany. Poslední období probíhající v letech 1735–1807 lze nazvat jako prostupující; klášter už byl obecně přijímanou institucí Německého Brodu. Docházelo zde sice nadále ke konkurenčním konfliktům s děkanstvím, avšak bosáci dostali od města do správy gymnázium,

⁹ FIRON, Martin: *Kostel a klášter sv. Rodiny*, s. 86.

¹⁰ Tamtéž, s. 86.

na kterém učili až do jejich odchodu po zrušení kláštera v rámci josefínských reforem.

Slavnosti či veřejné akce kláštera můžeme rozdělit do dvou kategorií tak, jak se objevují v pramenech. Do první skupiny můžeme zařadit různé významné události, které chtěli bosáci oslavovat a jinak prezentovat veřejnosti. Vždy se jedná o jednorázové slavnosti. Druhá skupina pak zahrnuje církevní svátky a akce náboženského bratrstva Nejsvětějších Pěti ran Kristových, které vzniklo při klášteře v roce 1733. Tyto akce se naopak každoročně opakovaly. Všechny zmíněné slavnosti se odehrávaly v prostorách kláštera, případně gymnázia, a byly určeny pro místní a někdy i z daleka příchozí. Ostatní slavnosti se v pramenech objevují pouze náznakově, proto zůstanou stranou stejně jako slavnosti kláštera čistě interního charakteru, jejichž reflexe v městské společnosti by byla nedostatečná.

Hlavními prameny pro informace o slavnostech v klášteře jsou dvě kroniky.¹¹ První z nich, sepsovaná zpětně, pokrývá léta 1673–1733, druhý rukopis pak byl psán soustavně a zahrnuje roky 1734–1782. Především první kronika, jejímž autorem byl Severin od svatě Anny, klade poměrně velký důraz na fungování a přijímání kláštera v Německém Brodě ve výše popsaném dějinném kontextu. Do roku 1733 se jedná také téměř o jediný pramen, který se snažil osvětlit působení bosých augustiniánů uvnitř královského města. Prameny k náboženskému bratrstvu Nejsvětějších Pěti ran Kristových jsou lépe dochované – zde budou použity bratrské stanovy a členský lístek,¹² které podchyťávají alespoň normativně jeho slavnosti a akce. Ze strany děkanství se primárním pramenem stala pamětní kniha,¹³ která byla psána brodskými děkany mezi lety 1641–1835. Žádná pamětní kniha města Německý Brod se pro toto období nedochovala; v tomto případě byly využity prameny různého charakteru, především knihy testamentů, které zaznamenávají přinejmenším oblibu kláštera skrze měšťanské odkazy.¹⁴

¹¹ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod (dále SOKA HB), Sběrka jednotlivin, kniha 1 a 2. Kopie první kroniky také viz Státní oblastní archiv Hradec Králové, Augustiniáni kanovníci Havlíčkův Brod, kniha 1. Hradecký fond je chybně označen jako augustiniáni kanovníci. Klášterní archiv se zachoval jen velice torzovitě.

¹² Opisy regulí viz Národní archiv, České gubernium, Komise pro likvidaci náboženských bratrstev, kar. 41, inv. č. 174, fol. 60r–65r. Členský lístek pak viz Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, *Regeln der Löbl. Bruderschaft Von Allerheiligsten Fünff Wunden Christi*.

¹³ SOKA HB, Děkaný úřad Havlíčkův Brod, kniha 1.

¹⁴ SOKA HB, Archiv města Havlíčkův Brod, kniha 43–45 (knihy testamentů z let 1742–1810).

Období zakládací (70. léta 17. století)

První akcí bosých augustiniánů, se kterou se v pramenech můžeme potkat, bylo položení základního kamene v roce 1675.¹⁵ V této době se ještě jednalo o položení základů k provizorním dřevěným budovám, kde byli bosáci ubytováni ještě asi sedm let do vybudování prvního východního křídla kláštera. Pozemky odkoupili od brodského měšťana za hotové peníze půjčené pražským konventem. Slavnosti se účastnili především dělníci, o dalších účastnících nejsou konkrétní zmínky. Dá se však předpokládat, že se účastnili i někteří měšťané, přestože nejsou přímo jmenováni nebo obecně zmíněni. Přestože by se dalo očekávat, že role podporovatelů bude v tomto případě více zdůrazněna, děje se tak v kronice spíše průběžně. Okolní drobná šlechta, která právě na tyto provizorní budovy darovala a prodala materiál, je v rámci slavnosti zmíněna pouze povšechně jako dobrodinci. Součástí stavby byla hned zpočátku také lékárna, kterou do Brodu daroval pražský konvent.¹⁶ I lékárnu lze vnímat jako snahu bosáků včlenit se do městské společnosti, protože byla veřejně přístupná a ve městě jediná.

Další slavnost následovala hned v lednu následujícího roku.¹⁷ Ponejvíce dřevěný řeholní dům a kaple byly vysvěceny provinciálem bosých augustiniánů Jáchymem od Uvedení Panny Marie do chrámu, tentokrát za účasti brodských obyvatel i lidí z okolí. Nechyběla ani celá městská rada a regionální šlechta. Druhý den této slavnosti se setkáváme také se zapojením původně vůči augustiniánům negativního brodského děkana Šímy, který s řeholníky vedl průvod z děkanského kostela do nových budov.¹⁸

Období formující (1679–1735)

První významnou slavností tohoto období bylo opět položení základního kamene, tentokrát však k hlavním budovám kláštera a kostela, dne 23. května 1679.¹⁹ Události se zúčastnila už celá řada lidí – rytíř Jan Jeroným Lewenfels, výrazný podporovatel kláštera, provinciál bosých augustiniánů Eliáš od svatého Januária, „značné množství“ světských i řeholních kněží, městská rada, další

¹⁵ SOKA HB, Sbírka jednotlivin, kniha 1, s. 76–77.

¹⁶ VODRÁŽKA, Vít: *Dějiny lékáren města Havlíčkův Brod*. Diplomová práce na FAF HK UK v Praze, 1999.

¹⁷ SOKA HB, Sbírka jednotlivin, kniha 1, s. 86–88.

¹⁸ FIRON, Martin: *Kostel a klášter sv. Rodiny*, s. 88.

¹⁹ SOKA HB, Sbírka jednotlivin, kniha 1, s. 121–123.

obyvatelé Brodu a okolí a opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou Benedikt Zaunmiller, který posvětil základní kámen. Do základů sakristie byla vložena také pamětní deska, na které byla zdůrazněna účast opata Zaunmiller a především rytíře Lewenfelse. Rytíř Lewenfels po uložení pamětní desky oznámil všem přítomným, že klášteru poskytuje 500 rýnských zlatých na pomoc s výstavbou. O této festivitě se s jistotou můžeme vyjádřit jako o vrcholné reprezentační vzhledem k obyvatelům Německého Brodu.

Stavba kostela trvala až do roku 1705, avšak už v roce 1696 byla funkční polovina chrámu vysvěcena opatem žďárského kláštera Edmundem Bagnerem. V tento den byla za zpěvu hymnu *Pange lingua* z provizorní kaple přenesena Nejsvětější svátost oltářní a po třetí odpolední hodině se poté ve městě rozezněly zvony. Na slavnosti se setkáváme s brodským děkanem Jiřím Josefem Grundtem, který v novostavbě kostela sloužil první zpívané nešpory, a druhý den bylo od děkanského kostela k tomu klášternímu vedeno procesí s hudbou, kterého se účastnil také brodský magistrát. Následnou slavnou mši celebroidal stále zde přítomný opat Bagner.²⁰

Druhá polovina kostela, resp. jeho dokončená stavba, byla posvěcena v uvedeném roce 1705 dne 10. května. Tohoto svěcení se účastnil opat strahovského kláštera Vít Seipel spolu s jihlavskými premonstráty a jezuity. Ani zdejší obyvatelé nebyli ze slavnosti vyloučeni, avšak jsou označeni pouze povšechně. Slavnost byla završena hostinou a nešporami slouženými rektorem jihlavské jezuitské koleje Janem Joschkem.²¹ Tato událost je také popsána děkanem Janem Seidlem v děkanské pamětní knize.²² Některé části slavnosti se shodují, jiné jsou doplněny většími detaily. Vít Seipel dorazil do Německého Brodu už 9. května odpoledne a setkal se a pozdravil s převorem Adrianem od svaté Kláry a právě děkanem Seidlem, který o sobě píše ve třetí osobě. Při zvonění zvonů vešel strahovský opat do kláštera a ubytoval se. Brzy po jeho příjezdu ho přivítali také městský mladší syndik se dvěma měšťany. Večer se konala slavnostní večeře a druhý den, a to už známe z klášterní kroniky, vstoupil opat Seipel kolem poledne do sakristie klášterního kostela a po svém převléknutí chrám vysvětil. Svěcení se účastnili také hudebníci z jihlavského semináře. Po skončení bohoslužeb v klášteře byli všichni pozváni k bohatému stolu. Následujícího dne se konalo v nově vysvěceném kostele birmování.

²⁰ SOKA HB, Sbirka jednotlivin, kniha 1, s. 221–222. ŠMILAUEROVÁ, Adéla: *Bosí augustiniáni v Čechách jako objednatelé uměleckých děl v 17. a 18. století*. Praha 2018, s. 145–146.

²¹ SOKA HB, Sbirka jednotlivin, kniha 1, s. 284–288. ŠMILAUEROVÁ, Adéla: *Bosí augustiniáni v Čechách*, s. 146.

²² SOKA HB, Děkanský úřad Havlíčkův Brod, kniha 1, fol. 31–32.

Poslední akcí, kterou zde zmíníme v souvislosti se stavbou kláštera, bylo svěcení kaple Božího hrobu v mariánský svátek dne 8. prosince 1725.²³ Kaple byla přistavěna k severní straně kostela. Bosí augustiniáni se obrátili opět na opata žďárského kláštera Václava Vejmluvu, aby kapli vysvětil, což se stalo za přítomnosti zakladatelky kaple hraběnky Anny Terezie z Pöttingu a jejího manžela Adama Felixe hraběte z Pöttingu. Kolem třetí hodiny započal úvodní chvalozpěv, po něm došlo k pronesení proslovu řádovým řečníkem. Po následné zpívané mši byli hosté z řad měšťanstva, kněžstva, včetně provinciála bosých augustiniánů Konstantina od svatého Urbana, a šlechty pozváni na dvě hostiny doprovázené ohňostrojem z „*metacích strojů*“ a hudbou – ta pro pány se odehrála v klášterních prostorách, pro dámy byla uspořádána ve Sloupově měšťanském domě ve městě. Ohňostroj je prvním doloženým v Německém Brodě. Pokud tomu tak bylo doopravdy, musel sklidit u přihlížejících značný ohlas.

Do stavebního období spadá také nutnost dalšího rozšiřování pozemků, z čehož se silně vymyká odkaz rybníka brodského měšťana Pavla Fomesiana z roku 1688. Ten byl odkázán klášteru z důvodu nedostatku vody, se kterým bosáci zápasili, protože se už v roce 1674 zavázali, že nebudou městu vodu odebírat a byli tak nuceni hledat jiný zdroj. Tato událost sice nebyla doprovázena žádnou slavností, zmíněna je zde však kvůli Fomesianově roli – nelze obecně posuzovat všechny měšťany jako negativně naladěné vůči stavbě kláštera.²⁴

Do tohoto období spadá také činnost výrazné postavy Německého Brodu první poloviny 18. století, a to již zmíněného děkana Jana Seidla. Jeho stavební, organizační a umělecké kvality se promítají až do současnosti. Přímo s klášteřem je doložen jeho konflikt ohledně využívání městských hudebníků při liturgiích a větších i menších církevních slavnostech v klášteřu.²⁵ Bosí augustiniáni několikrát, možná i pravidelně, oslovovali hudebníky, kteří však také hráli při liturgii a na slavnostech, které pořádalo děkanství. A proto docházelo zřejmě nezdůvodnitelně k tomu, že termíny událostí kolidovaly. Děkan Seidl si dobře placené hudebníky nárokoval vzhledem k působnosti ve městě, klášter pak během termínových kolizí musel využívat hudebníky z okolních měst – Chotěboře, Polné a Přibyslavi. Druhý spor se týkal sloužení mší o nedělích a svátcích. Augustiniáni podle děkana Seidla cíleně sloužili mše během těchto dnů ve stejnou hodinu, a to jenom proto, aby odlákali věřící od účasti na mších v děkanském

²³ SOKA HB, Sběrka jednotlivin, kniha 1, s. 348–349. ŘEPA, Tomáš: *Kaple Božího hrobu při augustiniánském klášteřu sv. Rodiny v Havlíčkově Brodě*. Havlíčkobrodsko 24, 2010, s. 40–49, na s. 41–42; FIRON, Martin: *Kostel a klášter sv. Rodiny*, s. 94–95.

²⁴ FIRON, Martin: *Kostel a klášter sv. Rodiny*, s. 89.

²⁵ SOKA HB, Sběrka jednotlivin, kniha 2, nefol. (rok 1736).

kostele. A třetí zaznamenaný spor se vztahoval k vánoční době, kdy v klášteře bosáci zpívali koledy v lidovém duchu a českém jazyce. To bylo podle děkana Seidla, který sloužil mše v latinském jazyku,²⁶ opět činěno jenom proto, aby augustiniáni odlákali věřící od jejich účasti na akcích v děkanském kostele.²⁷ Za tímto lze vidět snahu bosých augustiniánů nejen zvýšit návštěvnost klášterního chrámu, ale také případně získat fundace. A to i v tom kontextu, že se augustiniáni od začátku svého působení v Německém Brodě potýkali s nedostatkem financí.²⁸

V roce 1733 byla dostavěna poslední část kvadratury kláštera. Bosí augustiniáni přistoupili k velice důležitému kroku interakce s nejen brodskými obyvateli, když téhož roku zřídili při klášterním kostele sv. Rodiny náboženské bratrstvo Nejsvětějších Pěti ran Kristových.²⁹ To se stalo zároveň téměř ihned konkurenčním pro bratrstvo Božího těla, které mělo svůj privilegovaný oltář v děkanském kostele Nanebevzetí Panny Marie.³⁰ V rámci náboženského bratrstva při klášterním kostele tak vznikly nové pravidelné akce a slavnosti. Titulárním svátkem se stala Smrtná neděle a dalšími svátky pak Nanebevstoupení Krista, sv. Máří Magdalény, sv. Šimona a Judy a sv. Tomáše Apoštola.³¹ Tyto svátky, na které byly navázány další slavnosti, jsou cíleně rozloženy do církevního roku. Pohřby členů bratrstva byly důležitými slavnostmi, které se logicky promítly i do fungování klášterního kostela. Zakládací slavnosti byly spojeny se slouženými mšemi a hudbou, symbolicky každých pět týdnů byla sloužena mše za šťastnou smrt členů bratrstva. Součástí bratrstva bylo i užší společenství tzv. pětiset, které sdružovalo 500 členů bratrstva³² a poskytovalo

²⁶ Což bylo standardem pro tehdejší liturgii, viz SEHNAL, Jiří: *Český zpěv při mši*. Hudební věda 29, č. 1, 1992, s. 3–15.

²⁷ BASTLOVÁ, Jitka: *Hudební baroko v Německém Brodě*. In: VESELÝ, Aleš (ed.): *Baroko na Havlíčkovobrodsku*. Havlíčkův Brod 2014, s. 71; dále FIRON, M: *Kostel a klášter sv. Rodiny*, s. 97.

²⁸ Německobrodské konflikty mezi klášteřem a farním klérem nejsou v kontextu raně novověkých měst neobvyklé, viz např. MIKULEC, Jiří: *Klášter a barokní společnost*, s. 283. Přímo pro tábořský konvent bosých augustiniánů jsou spory s tamějším děkanstvím popsány v diplomové práci ŽENÍŠKOVÁ, Magda: *Historia Conventus Taboriensis Ordinis Eremitarum Discalceatorum Sancti Augustini*. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc 2009, na s. 93–99. I zde jsou patrné spory ohledně termínů mší.

²⁹ SOKA HB, Sbírka jednotlivin, kniha 2, fol. 5v.

³⁰ Pro bližší informace o brodských bratrstvech viz FIRON, Martin: *Barokní náboženská bratrstva v Německém Brodě*. Havlíčkovobrodsko 36, 2022, s. 9–27.

³¹ Opisy regulí viz Národní archiv, České gubernium, Komise pro likvidaci náboženských bratrstev, kar. 41, inv. č. 174, fol. 60r–65r.

³² Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, *Regeln der Löbl. Bruderschaft Von Allerheiligsten Fünff Wunden Christi*. Pro srovnání ke společenství pětiset například MAŇAS, Vladimír: *Ein Prestigenetz zwischen Welt und Kloster 1723–1783: Bruderschaft und*

jim další možnosti prožívat kolektivní zbožnost. Tito bratři a sestry měli dát sloužit mši po obdržení zprávy o smrti některého ze členů pětiset, před rakví u privilegovaného oltáře, kterým byl zajímavý oltář sv. Kříže, vykonat tryznu za zemřelého a číst celoročně každý týden pět mší svatých před zmíněným oltářem pro dosažení šťastné hodiny smrti.

Během tohoto období a především v první polovině 18. století se augustiniáni zapojovali i do života mimo klášterní a městské prostředí. Vypomáhali při církevních slavnostech v poutních místech Sopoty³³ a pohledské kapli sv. Anny, byli u založení petrkovských lázní,³⁴ kde tamější léčivý pramen objevil v roce 1729 mnich Aloysius. Řád a klášter se tak stávaly postupně přijímanou součástí města, přestože konkurence s děkanstvím přetrvávala i v polovině 18. století.

Období prostupující (1735–1807)

Z tohoto období bude popsána z prostředí kláštera pouze jedna událost; další akce jsou popisovány v dobových pramenech více obecně, protože klášterní kronika, dovedená pouze do roku 1782, zachycuje slavnosti spíše výčtem a minimálně zmiňuje účastníky. Roku 1735 došlo fundací brodské měšťanky Kateřiny Kobzinové po pětiletých jednáních ke zřízení gymnázia, které začali spravovat bosí augustiniáni. Ti chtěli nejprve vyučování a provozování gymnázia odmítnout, avšak pod vlivem brodského převora a zdejšího rodáka Eligia od svatého Jiří nakonec svolili.³⁵ Tím de facto klášter plně vstoupil do života brodských obyvatel. Tak slavná událost musela být také řádně oslavena.³⁶ Stalo se tak 4. listopadu 1735, v den jmenin císaře Karla VI., který založení gymnázia schválil, a den před zahájením vyučování. Akce se zúčastnila šlechta,

Konföderation des heiligen Johannes von Nepomuk auf dem Grünen Berg bei Saar. In: ČERNUŠÁK, Tomáš – KOLLERMANN, Karl – RABL, Irene (edd.): *Kommunikation zwischen Kloster und Welt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Referate der gleichnamigen Tagung im Stift Melk vom 21. bis 23. September 2016.* Praha – Sankt Pölten 2018, s. 235–254.

³³ FIRON, Martin: *Poutě a úcta k milostnému obrazu Panny Marie Sopotské v období 17. a 18. století.* Havlíčkobrodsko 39, 2025 (114–115); VESELÝ, Aleš: *Kostel Navštívení Panny Marie v Sopotech.* Havlíčkobrodsko 28, 2014, s. 136, pozn. 39.

³⁴ SAGAR, Johann Baptist Michael: *Gründliche Anempfehlung des uralten und sehr heilsamen Peterkauer Gesundbrunnens (...).* Praha 1777. Uloženo v Národní knihovně Praha, sign. 18 G 000189.

³⁵ MAJER, Alois: *Dějiny osady Lnářské.* Lnáře 1923, s. 80.

³⁶ SOKA HB, Sbírka jednotlivin, kniha 2, fol. 31–35. BOUCHAL, Hynek – KAMP, Michal: *Gymnázium v letech 1735–1871.* In: Kolektiv autorů: *Gymnázium Havlíčkův Brod: 275 let od založení.* Havlíčkův Brod 2010, s. 19–21. Dále například ŠMILAUEROVÁ, Adéla: *Bosí augustiniáni v Čechách,* s. 51.

měšťané i představitelé státní správy. Konala se v klášterním kostele, který byl slavnostně vyzdoben a údajně zaplněn do posledního místa. Byla zahájena, po ránoch z hmoždířů a hudbě pronesené trubkami a tympány, skladbou *Te Deum laudamus*, intonovanou žďárským opatem Václavem Vejmluvou. Účastníci se po prvních tónech usadili na svá sedadla, která byla rozdělena vpravo pro vzácné hosty a vlevo pro domácí honoraci. Městský syndik ve své řeči poděkoval všem, kteří se zasloužili o zřízení gymnázia, opat Vejmluva předal schvalovací císařský list k přečtení syndikovi a ten jej pak vložil do rukou převoru Eligiovi. Ten následně pronesl kázání na téma prospěchu gymnázia pro město i okolí.³⁷ Po proslovu následovala slavnostní mše, ze které se účastníci přemístili do klášterního refektáře, kde pro ně byla připravena hostina. Druhý den, před vyučováním, byli po úvodní mši za přítomnosti hejtmana čáslavského kraje Norberta Haugvice rytíře z Biskupic, zástupců Časlavi, Kutné hory, Pelhřimova a Německého Brodu jmenováni tři profesori a studenti byli seznámeni se školními pravidly. Při gymnáziu bylo v roce 1744 založeno bratrstvo Panny Marie Bolestné, jehož členy se stali studenti, ale i měšťané, šlechta a duchovenstvo z okolí Německého Brodu.³⁸ V rámci gymnázia můžeme upozornit například na hrané divadelní hry, které mohla zhlédnout i veřejnost. Gymnázium existovalo do roku 1777, kdy bylo nahrazeno v rámci tereziánských reforem hlavní školou, na které i nadále učili bosí augustiniáni. Tehdy také zřejmě zaniklo mariánské bratrstvo a skončilo divadlo.³⁹

I v tomto období můžeme narazit na problémy kláštera s místním děkanem, respektive děkanem s klášteřem. Ondřej Schaffer, nástupce děkana Seidla, nechal údajně v roce 1742 vymalovat Boží hrob, zřejmě v děkanském kostele, „*potutelně se šklebícím*“ mnichem a připojil k němu nápis „*Vana est religio*“ (Marné je náboženství či Marná je řehole). Tomu předcházelo také Schafferovo prohlášení, že „*pravé uplatnění mnichů by bylo v pekle*“. Bosáci na toto zareagovali poměrně jasně a důrazně: stěžovali si nejprve u městské rady na veřejný posměch a „*když už měla být představena darebnost náboženství, měli tam být vymalováni dva brodští kaplaní, prohánějící o půlnoci děvčata*“. Děkan v odpovědi pouze řekl, že návrh výzdoby Božího hrobu změnil malíř a raději pomlčí o tom, kdo ponoukl malíře vymalovat jeho stejně pošklebné v Božím hrobu

³⁷ *Hymnilogas, laudes et hostiam Deo Eucharisticam Caesari impetratoriam...*, Praha 1735.

³⁸ LEDVINKA, Fulgenc: *Děje gymnasia Německo-Brodského s pohledem na starší školství*. In: Druhá roční zpráva reálného a vyššího gymnasia v Německém Brodě. Německý Brod 1877, s. 31–32, 35–36.

³⁹ BOUCHAL, Hynek – KAMP, Michal: *Gymnázium v letech 1735–1871*, s. 22, 27.

u kostela sv. Vojtěcha.⁴⁰ Vztahy mezi děkanem Schafferem a řeholníky se však museli urovnat, protože je děkan v roce 1744 jmenován jako rektor vzniklého bratrstva Panny Marie Bolestné.⁴¹

Přestože byl klášter zrušen v rámci josefínských reforem v roce 1782, díky správě gymnázia mohli bosáci s jistými omezeními zůstat až do roku 1807, kdy poslední tři odešli do fungujících konventů. Gymnázium a celý klášter převzal tehdy premonstrátský řád ze Želiva. Tento text tak můžeme zakončit poslední slavností tohoto období, která sice proběhla v klášterních budovách, avšak už pod vedením želivských premonstrátů.⁴² Premonstráti byli uvedeni do kláštera za účasti německobrodského magistrátu a dalších lidí průvodem z filiálního kostela sv. Vojtěcha, kde sídelní kanovník Wurda biskupovým jménem odevzdal želivskému opatu Vojtěchu Fendrichovi klíče od kostela i kláštera.⁴³

Závěr

Přestože byly začátky německobrodského kláštera poměrně krušné, dá se říci, že až po šedesáti letech své existence byl dobře přijímanou institucí ve městě. Autoři záznamů v klášterních kronikách, především Severin od svaté Anny, vnímají klášterní slavnosti jako stěžejní k propagaci řádu v rámci městského prostoru a dokládají tím nejen stavební vzestup kláštera. Měšťané jsou konkrétně či jmenovitě připomínáni v kronikách pouze v zakládacím období, a to jen v případech, že si od nich něco bosáci zakoupili nebo naopak měšťané klášteru něco darovali či odkázali. V popisu slavností nejsou konkrétně zmíněni vůbec. Naopak brodští děkani jsou zmiňováni jmenovitě pokaždé, když se na slavnosti aktivně podíleli. Přestože prvotní obavy děkana Šimy se nakonec nepotvrdily a bosáci peníze nijak děkanství neubírali, lze konkurenční vztahy a jakési popichování mezi děkany a řeholníky, z čehož vynikají spory se Seidlem a poté Schafferem, vnímat po celou dobu existence kláštera. Děkani nejsou ale kronikami kláštera v rámci jejich role na slavnostech nijak hodnoceni. Farní pamětní kniha uvádí existenci a činnost bosáků ve městě

⁴⁰ SOKA HB, Sběrka jednotlivin, kniha 2, nefol. (rok 1742). KOŘÁN, Ivo: *Baroko na Havlíčkobrodsku*. In: VESELÝ, Aleš (ed.): *Baroko na Havlíčkobrodsku*. Havlíčkův Brod 2014, s. 17; dále FIRON, Martin: *Kostel a klášter sv. Rodiny*, s. 97–98.

⁴¹ SOKA HB, Gymnázium Havlíčkův Brod, č. ev. j. 210, nefol., matrika bratrstva.

⁴² FIRON, Martin: *Kostel a klášter sv. Rodiny*, s. 99–100.

⁴³ *Descriptio Solennis Introductionis Canoniarum Praemonstratensium de fontibus Siloe in Collegium Gymnasium Regiae Civitatis Teutobrodae (...)*. Pragae 1807, uloženo v Galerie a muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod, Sběrková knihovna, inv. č. SK1/683; PETR, František: *K dějinám bývalého kláštera*, s. 31.

pouze v těch případech, kdy se nějak dotýkali činnosti děkanství – informace o koledě v klášteře,⁴⁴ účast augustiniánů na veřejných akcích a procesích, hlavně během církevních svátků,⁴⁵ účast augustiniánů na akcích bratrstva Božího těla,⁴⁶ v pamětní knize se objevují také informace o založení gymnázia a kobzínovské fundací⁴⁷ apod.

Po roce 1733 lze přepokládat, že byl klášter městskou společností obecně dobře přijímán, a to nejen kvůli bohaté členské základně bratrstva Nejsvětějších Pěti ran Kristových, ale především kvůli provozování gymnázia, na kterém studovala celá řada potomků brodských měšťanů a dalších obyvatel Německého Brodu a okolí. Reprezentace formou různých festivit byla pro klášter důležitá a podařená, což se potvrdilo nejen během hojně navštěvovaných slavností spojených se stavbou a svěcením klášterních budov, ale především pak s otevřením gymnázia, které město a klášter svázalo na další desetiletí dopředu. Německobrodští i okolní šlechta se těchto slavností pravidelně účastnili, lze sledovat i jistou vzestupnou tendenci v počtech zúčastněných – ačkoliv jsou značně relativní. Navíc několik řeholníků, působících v této době v brodském klášteře, z města pocházelo a lze tak předpokládat lepší osobní vazby na město i zdejší obyvatele. Informace o odkazech šlechty jsou v klášterních kronikách často zdůrazňovány právě v souvislosti s konáním slavností; vliv na jejich výši mohly mít právě festivity. Naopak odkazy obyvatel města směrem ke klášteře jsou od 90. let 17. století pravidelné a nelze v jejich četnosti zaznamenat nějaké výraznější výkyvy.⁴⁸ Žádné konkrétní konflikty s městskou obcí, které by se týkaly slavností a které by usměrnily náš pohled na celou záležitost, nejsou na rozdíl od děkanství patrné.

Abstract

The monastery of the Discalced Augustinians in Německý Brod was founded in the 1670s. The initiator of the order's arrival in the royal city was the imperial court and the chamber. Initial conflicts with the city council and the local dean were quite heated. The city council argued about the lack of financial resources to support the mendicant order after several major fires and

⁴⁴ SOKA HB, Děkanství úřad Havlíčkův Brod, kniha 1, fol. 19.

⁴⁵ Tamtéž, fol. 26.

⁴⁶ Tamtéž, fol. 29.

⁴⁷ Tamtéž, fol. 115–116.

⁴⁸ Státní oblastní archiv v Třeboni, Premonstráti Želiv, inv. č. 176; SOKA HB, Archiv města Havlíčkův Brod, kniha 43–45 (kniha testamentů z let 1742–1810).

economic problems after the Thirty Years' War. The Augustinians represented competition for the dean. Nevertheless, the monastery managed to establish itself in the city, and its (self)presentation also played a significant role in this.

From the few preserved, mainly narrative sources, we can demonstrate, using the example of several public monastery festivals, how the monastery presented itself in Německý Brod, how it was involved in events in the smaller royal city, how the relations between the monastery, the city and the deanery developed, and how various social groups were involved in monastery festivities. Attention will be paid to the festivities associated with the introduction of the Discalced Augustinians to the city, the laying of the foundation stone for the monastery church, the consecration of the church, the founding of the Chapel of the Holy Sepulchre, and others. These events were attended by surrounding church institutions, the city council and dean, townspeople and residents of the city and the surrounding area. Other events associated with the monastery concerned the operation of the grammar school and the Devotion to the Most Holy Five Wounds of Christ.

Keywords: Německý Brod; Discalced Augustinians monastery; monastery festivities; grammar school; conflicts; deanery; chronicles

Klíčová slova: Německý Brod; klášter bosých augustiniánů; klášterní slavnosti; gymnázium; konflikty; děkanství; pamětní knihy

Mgr. Martin Firon, doktorand na Ústavu pomocných věd historických a archivnictví FF MU, vedoucí muzejního oddělení v Galerii a muzeu Vysočiny Havlíčkův Brod. Zabývá se kulturními městskými dějinami raného novověku s důrazem na církevní problematiku, dizertační práce vzniká na téma Německobrodský augustiniánský klášter sv. Rodiny ve světle písemných pramenů.

Ústav pomocných věd historických a archivnictví
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1/1, 602 00 Brno
e-mail: firon@gmvhb.cz